

O'QUVCHILAR ORASIDA TAJOVUZKORLIK HAMDA AGRESSIVLIKNI BARTARAF ETISH USULLARI

Usmanova Shoira Baxramovna

Toshkent viloyati Quyi Chirchiq tumani

5-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta'lim tizimida o'quvchilar orasida tajovuzkorlik va agressivlik holatlarining kelib chiqish sabablari, ularning psixologik mohiyati hamda bartaraf etishning samarali usullari yoritilgan. Shuningdek, maktab, oila va ijtimoiy muhitning bu jarayondagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: agressivlik, tajovuzkorlik, o'quvchi, psixologiya, xulq-atvor, emotsiya, konflikt, profilaktika, maktab psixologi, ijtimoiy muhit.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilar xulq-atvoridagi tajovuzkorlik va agressivlik muammosi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Agressiv xulq insonning salbiy emotsiyalar, ichki zo'rqi yoki ijtimoiy ta'sirlar natijasida boshqalarga zarar yetkazishga qaratilgan xatti-harakatlari bilan ifodalanadi. O'quvchilarda bunday holatlar o'quv jarayoniga, sinf muhitiga hamda shaxslararo munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Agressivlikning kelib chiqishida bir qator psixologik va ijtimoiy omillar mavjud. Eng avvalo, oilaviy muhit muhim rol o'ynaydi. Oilada zo'ravonlik, doimiy nizolar yoki e'tiborsizlik holatlari bolalarda agressiv xulqning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuningdek, ota-onaning haddan tashqari qattiq yoki beparvo tarbiya uslubi ham salbiy natijalarga olib keladi. Tengdoshlar guruhi ham agressiv xulqning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'smirlar ko'pincha guruh bosimi ostida tajovuzkor xatti-harakatlarni qabul qilishi yoki ularni takrorlashi mumkin. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari va internetdagi zo'ravonlik sahnalari ham bolalarning psixikasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim muassasalarida o'quvchilar o'rtasida tajovuzkorlik va agressivlik holatlari uchrab turadi. Bu muammo nafaqat o'quv jarayoniga, balki bolalarning psixologik

rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli uni erta aniqlash va samarali bartaraf etish muhim ahamiyatga ega.

1. Psixologik yondashuvlar

O'quvchilar bilan individual psixologik suhbatlar o'tkazish

G'azabni boshqarish va stressni kamaytirish mashg'ulotlari

Empatiya (boshqalarni tushunish) ko'nikmalarini rivojlantirish

Xulq-atvor sabablarini tahlil qilish

2. Ijtimoiy-emotsional ta'lim

O'quvchilarga his-tuyg'ularni to'g'ri ifodalashni o'rgatish

Mojarolarni tinch yo'l bilan hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish

Mediatsiya (vositachilik) usullarini qo'llash

3. Maktab muhitini yaxshilash

Zo'ravonlik va kamsitishga qarshi qat'iy qoidalar joriy etish

Ijobiy xulqni rag'batlantirish tizimini yaratish

O'quvchilarni qaror qabul qilish jarayoniga jalb etish

4. Ota-onalar bilan hamkorlik

Ota-onalarga tarbiya bo'yicha maslahatlar berish

Maktab va oila o'rtasida doimiy aloqa o'rnatish

Bola xulqidagi o'zgarishlarni birgalikda muhokama qilish

5. Bo'sh vaqtni to'g'ri tashkil etish

Sport va ijodiy to'garaklarga jalb qilish

Faol va foydali mashg'ulotlar orqali energiyani to'g'ri yo'naltirish

Jamoaviy faoliyatlarni rivojlantirish Psixologik jihatdan agressivlik ko'pincha ichki xavotir, o'zini himoya qilish ehtiyoji, o'ziga bo'lgan ishonchsizlik yoki frustratsiya natijasida yuzaga keladi. O'quvchi o'z hissiyotlarini to'g'ri ifoda eta olmaganda, ularni agressiv xatti-harakatlar orqali chiqarib yuborishi mumkin. Agressiv xulqni bartaraf etishda psixologik profilaktika muhim ahamiyatga ega. Eng avvalo, o'quvchilarda emotsiyalarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Ularga o'z his-tuyg'ularini anglash, tinchlantirish va to'g'ri ifoda etish usullari o'rgatilishi lozim.

Maktab psixologi tomonidan olib boriladigan treninglar, individual suhbatlar va guruh mashg'ulotlari agressivlikni kamaytirishda samarali vosita hisoblanadi. Masalan, relaksatsiya mashqlari, stressni boshqarish texnikalari va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish mashg'ulotlari o'quvchilarda ijobiy natija beradi. O'qituvchining pedagogik mahorati ham agressivlikni kamaytirishda muhim o'rin tutadi. O'qituvchi sinfda do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi, adolatli munosabatda bo'lishi va o'quvchilarni ijobiy xulq-atvorga rag'batlantirishi kerak.

Oila bilan hamkorlik bolalar va o'smirlar xulq-atvorini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega omillardan biridir. Ota-onalar farzandlari bilan ochiq va samimiy muloqot o'rnatishi, ularni diqqat bilan tinglashi hamda ijobiy xulq-atvor namunalarini mustahkamlashi lozim. Oiladagi mehr-muhabbat va psixologik qo'llab-quvvatlash bolalarda agressivlik darajasining kamayishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish ham muhim profilaktik ahamiyatga ega. Sport, san'at, ijodiy to'garaklar va ijtimoiy foydali faoliyatlar bolalarda ijobiy energiya shakllanishiga yordam beradi hamda salbiy xulq-atvorning oldini oladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorning shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, unga oila muhiti, tengdoshlar guruhi hamda ommaviy axborot vositalari sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mazkur muammo psixologiya fanida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvor asosan uch asosiy manbadan kelib chiqadi:

Birinchidan, nosog'lom oila muhiti. Oiladagi nizolar, ota-ona va farzand o'rtasidagi iliq munosabatlarning yetishmasligi hamda oilaviy kelishmovchiliklar bolalarda agressiv xulqning shakllanishiga sabab bo'lishi mumkin. Oila ichidagi psixologik iqlimning salbiyligi bolalarning emotsional holatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, tengdoshlar guruhi. Bolalar ko'pincha o'z do'stlari va sinfdoshlarining xulq-atvorini kuzatib, ularga taqlid qiladilar. Shu sababli agressiv muhitdagi tengdoshlar bolalarda ham shunga o'xshash xatti-harakatlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Natijada ayrim bolalar tengdoshlari tomonidan rad etilib, o'ziga o'xshash xulqdagi guruhlarga qo'shilish holatlari kuzatiladi.

Uchinchidan, ommaviy axborot vositalari va internet muhitining ta'siri. Hozirgi kunda bolalar uchun mo'ljallanmagan jangari filmlar, agressiv mazmundagi o'yinlar va salbiy axborotlar ularning psixologik rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Internetdagi nazoratsiz kontent bolalarda agressiv xulq shakllanishi xavfini oshiradi.

Psixologik tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, oiladagi iqlim, ota-ona munosabatlari va tarbiya uslubi bolalardagi agressiv xulqning kuchayishi yoki kamayishiga bevosita ta'sir etadi. Farzandning noto'g'ri xatti-harakatlariga nisbatan ota-onaning munosabati ham muhim omil hisoblanadi.

Maktab o'quvchilarida agressiv xulq-atvorni bartaraf etishda eng muhim omillardan biri bu oila, maktab va o'qituvchi o'rtasidagi hamkorlikni to'g'ri yo'lga qo'yishdir. Ushbu hamkorlik samarali bo'lsa, bola e'tiborsiz qolmaydi va uning xulqini to'g'ri yo'naltirish imkoniyati oshadi. Yana bir muhim yo'nalish — sog'lom psixologik muhitni shakllantirishdir. Bolalarning bo'sh vaqtini nazorat qilish, ularning do'stlari, faoliyati va internetdan foydalanishini kuzatish orqali salbiy ta'sirlarning oldi olinadi. Shu bilan birga, sport va ijodiy faoliyatga jalb etish bolalarning ijobiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

O'quvchilarda agressiv xulq-atvorning oldini olish kompleks yondashuvni talab qiladi. Oila, maktab va jamiyat hamkorligi asosida sog'lom muhit yaratilsa, bolalarning ijobiy xulq-atvorini shakllantirish va rivojlantirish imkoniyati yanada ortadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilar orasida tajovuzkorlik va agressivlikni bartaraf etish kompleks yondashuvni talab etadi. Oila, maktab va psixolog hamkorligi asosida olib boriladigan profilaktik ishlar sog'lom psixologik muhitni shakllantirishga va barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- Nishonova Z.T. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
- Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.

- Bandura A. Aggression: A Social Learning Analysis. – Prentice Hall.
- Shoumarov G‘.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.
- Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2019.Saidov S.A., Ibn al-Muqaffaning islom tarjima san’atiga qo‘shgan hissasi. // “Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences” Scientific journal Volume 1, 2021. 332-336 P.
- Sulaymonov, J. Abdurahmon ibn Xaldunning tamaddun taraqqiyoti haqidagi qarashlarida jamiyat tahlili//Academic Research in Educational Sciences, Vol. 2 Special Issue 1, 2021. 451-455 R.